

PERSPEKTIVE VOJNE PSIHIJATRIJE U SAVREMENOJ ARMIJI

Savremena ratna tehnika, usavršena i uvećana do neviđenih razmera, nije reducirala ulogu čoveka u ratu. Naprotiv, ona ju je još više istakla. Drugim rečima, čovek i dalje ostaje najmoćniji faktor i pokretač svih onih bezbrojnih i složenih mehanizama ratne tehnike. Međutim, ova uloga dovodi čoveka — svakog vojnika i starešinu pred česte ispite gde se testiraju njegove psihofizičke sposobnosti. Od njih se traži mnogo znanja i umešnosti, brzo i spretno reagovanje u svakoj situaciji. Oni moraju biti spremni da izdrže i najveće psihofizičke napore. Ako se pri tome uzme u obzir i česta promenljivost situacija ne samo u miru već i u ratu, onda još reljefnije dolazi do izražaja potreba ovih kvaliteta pojedinaca za izvršenje zadataka, za uspeh rada u miru i ratu.

Izvesne analize meritornih vojnih teoretičara ukazuju da u svakoj savremenoj armiji postoji preko pet stotina vrsta radnih mesta, među kojima ima toliko delikatnih, za koje se zahtevaju posebni kvaliteti ličnosti, kako u pogledu visokog stepena inteligencije, tako i emocionalne stabilnosti i potpune psihičke uravnoteženosti. Zato se, s obzirom na složenost i raznovrsnost poziva i dužnosti, u savremenim armijama pridaje ogroman značaj psihološko-psihijatrijskom odabiranju ljudstva kako bi se na najadekvatniji način ostvarilo usmeravanje ljudstva za određene rodove i službe. Međutim, čak i kada bi ovakva selekcija bila i najidealnije sprovedena u praksi, još uvek nisu ostvarene garancije da će svako do kraja istrajati na određenim dužnostima i zadacima. Zato je potrebno stalno psihološko-psihijatrijsko praćenje svih i svakog pojedinca u miru i ratu.

Suočeni sa ovakvim i sve većim potrebama, sasvim je očigledno do koje mere narasta značaj psihološko-psihijatrijske službe u armiji i kakve su njene perspektive. Uloga i značaj ove službe još više bi se sagledali u ratnim uslovima. Gubici usled psiholoških poremećaja u poslednjim ratovima najviše su doprineli da se uvidi sav značaj psihijatrijske službe za borbenu sposobnost jedinica. U drugom svetskom ratu ti su gubici bili posebno veliki. Tako, na primer, američka armija imala je 30% gubitaka samo iz psihijatrijskih razloga. Slični gubici se navode kod britanske i kanadske armije. Zbog nepripremljenosti psihijatrijske službe bilo je i drugih neželjenih posledica. Ovakva iskustva naterala su odgovorne rukovodioce u armijama da se više pozabave psihijatrijskom službom i njenom pripremom za eventualne zadatke u budućnosti. »Izgleda čudno, ali je ipak tačno da su bila potrebna tri velika rata da bi se video značaj psihijatrijske službe«, zaključuje jedan ugledni psihijatar.

Psihološkom efektu u bitkama oduvek je pridavan veliki značaj. Ne treba naročito isticati da je i ranije, pored fizičkog, svakom oružju namenivano i psihološko dejstvo. Vojni teoretičari već bezbroj puta

konstatuju da postoji najširi spektar sredstava koja bi se mogla primeniti u eventualnom ratu i sva ona imaju i svoje psihološko dejstvo. Razni izvori prezentiraju nam brojne činjenice o karakteristikama i sredstvima jednog atomskog rata. Do detalja se obrađuju aspekti termonuklearnih, bioloških i hemijskih dejstava. U poslednje vreme sve više mesta zauzimaju i publikacije o zastrašujućim psihootrovima. Pri svemu ovome, od značaja je činjenica što neprijatelj svim tim sredstvima nastoji da ostvari intenzivan psihološki efekat. Težnja je da se protivnik, pored ostalog, i psihološki slomi, da mu se i ovim putem što više ljudi izbaci iz stroja i nanese što više gubitaka. A ovaj »psihološki« rat sprovođi svaki agresor, kontinuirano i to ne samo kada je direktno angažovan u borbama već i pre toga.

Sve ovo nedvosmisleno ukazuje da su narasle mogućnosti za pojavu mnogo većeg broja psihijatrijskih slučajeva nego što je to ikada ranije bilo, pored ostalog i zbog toga što se u takvom ratu u velikoj meri brišu granice između fronta i pozadine i što su ogromne mase ljudi izložene strahovitim teškoćama i psihološkom pritisku savremenog rata. Današnji čovek je daleko više izložen raznovrsnim opterećenjima i stresovima. To bi posebno došlo do izražaja u budućem ratu.

Psihološki pritisak zasniva se na strahu. Zbog ponosa i morala on se doskora u mnogim armijama nije priznavao kao prirodna pojava, već je izjednačavan sa kukavičlukom pa su i kažnjavani oni kod kojih se manifestovao iako je strah jedna od normalnih čovekovih reakcija na opasnosti. Zato se u okviru obuke daju objašnjenja o prirodi straha, o njegovoj prolaznosti, kao i o tome da je on svojstven svakom čoveku, ali i da se može savladati. Obuka bliska ratnoj stvarnosti najviše može da doprinese sticanju otpornosti prema strahu. A da bi se u tome uspelo, moraju se, pre svega, utvrditi izvori straha koji uslovljavaju psihopatološke reakcije. Sa psihološko-psihijatrijskog gledišta to je jedan od najvažnijih momenata za dalji rad. Ističući ovo ne treba zanemariti ni druge momente od kojih zavisi strah, a najmanje individualnu sklonost ličnosti, uticaj sredine itd.

U sklopu svakodnevnih priprema danas se u mnogim armijama vrše analize raznih situacija u kojima su se javljale masovne pojave emocionalnog ili psihičkog sloma kako bi se došlo do rezultata i zaključaka o merama koje treba preduzimati u sličnim situacijama, a posebno u ratnim uslovima. Pri tome je sasvim razumljivo da proučavanje raznih katastrofa za vreme mira (zemljotresi, bure, poplave, havarije brodova), ma koliko bilo svrsishodno, ni izbliza nije identično sa ratnom katastrofom. Sasvim je jasno da je glavni cilj analiza da se u navedenim katastrofama sagledaju psihičke reakcije kod ljudstva, kako bi se na osnovu tog videlo koje su preventivne i terapeutske mere potrebne i izvukla korisna iskustva za eventualni rat u kome se očekuju masovni gubici i usled psiholoških poremećaja.

U vezi sa ovim, valja istaći da je izvršno proučena psihološko-psihijatrijska situacija posle atomskog bombardovanja Hirošime i Nagasaki. Iz ovih analiza i studija proizašli su i novi pojmovi o vojnoj psihijatriji: »Bolest Hirošime« i »Post-atomska neuroza«. Isto tako opisana su interesantna zapažanja o karakterističnim psihičkim manifesta-

cijama kod ogromnog broja opečenih ljudi pri ovom atomskom udaru. To je veoma korisno za psihijatriju.

Trezvena razmišljanja o velikim gubicima uopšte, a posebno psihološki uzrokovanim u uslovima budućeg rata, dovela su do izmene osnovnih koncepcija psihijatrijske službe u armiji. Za razliku od svih ranijih ratova, specifičnosti savremenog rata bile bi, pored ostalog, kako u ukupnom broju, tako i u brzom i masovnom nastajanju gubitaka i na raznim mestima istovremeno.

Potreba sve boljeg sagledavanja raznih aspekata modernog rata, predviđanja i razmatranja prisustva brojnih izvora straha u ratu, kao i proučavanja psihijatrijskih problema uopšte, zahteva da svaka savremena armija ima i modernu ratnu psihijatrijsku službu.

Okviri uobičajene obuke su prevaziđeni. Sprovođenje čitavog niza psiholoških i mentalno higijenskih mera kroz svakodnevnu rutinsku obuku više ne zadovoljava. Potrebno je pozvati u pomoć vojnu psihijatriju. No, da bi konkretnije sagledali njene perspektive, ukazaćemo na neke aktuelnije momente i činjenice, koji najneposrednije ukazuju na obimnost zadataka ove službe u mirnodopskim, a još više u ratnim uslovima.

Brojne publikacije već obrađuju raznovrsne teme iz ove oblasti. Cilj im je da se i preko njih, pored lekara, instruiraju i neposredne starešine vojnika. Tako se piše i govori o: »psihologiji straha«, »panici«, »psihologiji glasila«, »dejstvu psiholoških šokova«, »atomskoj disciplini«, »merama za sprečavanje panike« itd. Jednom rečju, od starešina se traži solidna priprema za psihoprofilaktički rad u jedinicama, pa se celokupnoj njihovoj ulozi pripisuje i simboličan naziv »inžinjeri ljudi«. Njihova efikasnost je u velikoj meri uslovljena tesnom saradnjom sa psihološko-psihijatrijskom službom.

U nekim armijama starešinama se daju i instrukcije za »psihološko« i »moralno« treniranje celokupnog ličnog sastava, kako bi se u eventualnom ratu smanjili gubici iz psiholoških razloga. Danas se u anglo-američkoj literaturi ovakva delatnost starešina definiše kao »psihička vakcinacija«. U nekim armijama formirani su »punktovi za konsultativnu službu iz psihoprofilakse« (KSPH), koji su istureni po vojnim garnizonima. Vojni psiholozi i psihijatri iz ovih punktova redovno održavaju kontakte sa komandnim oficirima, zajednički se upoznaju i konsultuju o problemima trupe i traže adekvatna rešenja za te probleme.

U savremenim armijama svakodnevno se čine veliki napori da se lekari raznih profila osposobe za prihvatanje mase ljudi izbačenih iz stroja usled psihičkih potresa. Isto tako se nastoji da se i neposredne starešine, pre svega komandiri, što više upoznaju sa osnovnim problemima psihijatrijske službe. Osnovni razlozi za ovakvu orijentaciju leže u činjenici što je stalno prisutan raskorak između još uvek malog broja psihologa i psihijatera s jedne i sve brojnijih i krupnijih psihijatrijskih problema s druge strane. Budući da su psihološko-psihijatrijski problemi u osnovi složeni, očigledno je da njihovom rešavanju treba pristupiti kompleksno.

Najcelishodnijim merama kroz obuku treba stalno nalaziti faktore koji povoljno utiču na motivaciju ljudstva u vojsci, na adaptaciju, odnosno na jačanje psihičke tolerancije kod svakog pripadnika armije. Kroz dobru obuku i praktično iskustvo u poznavanju i rukovanju oružjem stiče se samopouzdanje, što je od osobitog značaja za održavanje dobre motivacije. Dobro obučeni i iskusan borac podešava tempo svog života pod vatrom, ono što nije svojstveno neiskusnom i neobučenom vojniku. Zato se često ističe: »Stari vojnik nikad ne umire«. Neposredne starešine, kao i vojni psiholozi i psihijatri poznaju mnoge takve vojnike koji znaju da razviju svoje zaštitne mehanizme pomoću kojih mogu da izdrže vrlo dugo pod vatrom i da ostanu bez vidljivih psihičkih potresa.

Svi navedeni činioци doprineli su formiranju najnovijih doktrinarnih koncepcija o psihijatrijskoj službi. Osnovna novina celokupne psihijatrijske službe bazira se na premeštanju glavnog težišta sa relativno starih pozicija na nove, iz centara ka trupi — ka trupnom lekaru i komandirima. Radi veće dinamičnosti, operativnosti i celishodnog prilaznja psihijatrijskim problemima, tendencija je da se psihijatrijske snage (psihijatri, psiholozi, socijalni radnici, pedagozi, itd.), kao i potrebna sredstva, iz bolničkih centara pomere na teren, gde će se realnije i najneposrednije pratiti potrebe i problemi i moći da pruži i adekvatna preventivna i terapeutska pomoć. Zato se kao osnovni zadatak savremene psihijatrijske službe i postavlja prevencija u najširem smislu reči. To je aktivno i stalno uticanje na sve uslove pod kojima vojnici žive i rade kako bi se psihički potresi sveli na najmanju meru.

Brzo otkrivanje ovih obolenja i svrsishodno preduzimanje efikasnih preventivno-terapeutskih mera, i to pretežno na licu mesta, takođe je zadatak i tendencija ove službe. U terapeutskom pogledu tendencija je da se najviše koristi vojnička sredina, a mentalno-higijenska služba da se reorganizuje na principima moderne socijalne psihijatrije.

No, s obzirom na biohemijsku orijentaciju u psihijatriji i fantastičan razvoj savremenih bojnih otrova, pred vojnu psihijatriju se postavljaju i novi zadaci. Naime, u okviru savremenih bojnih otrova sve veći značaj danas dobijaju psihohemijske supstance kao novo moćno oružje. Nema nikakve sumnje da je biohemijska orijentacija u psihijatriji dala snažne impulse psihijatrijskoj terapiji, ali je isto tako, doprinevši fenomenalnom razvoju veoma toksičnih psihijatrijskih supstanci, stavila psihijatrijske kadrove i pred teške zadatke — kako da se pomogne pri masovnom trovanju ljudstva u eventualnom ratu.

Nakon svega što je izneto očigledno je da su psihijatrijski problemi složeni. Zato je u njihovom rešavanju najadekvatnija orijentacija na timsku delatnost. Drugim rečima, da bi se postigao uspeh, nisu dovoljna angažovanja samo uskih specijalista, već stručnjaka raznih profila i celokupnog starešinskog sastava, s obzirom na to da su svi u podjednakoј meri zainteresovani za rešavanje ovih zajedničkih problema. Posebno, udeo neposrednog starešine može da bude ogroman, kako u sprovođenju mentalnohigijenskih mera, tako i u brojnim psihoterapeutskim procedurama kao što su: sugestija, umirivanje i hrabrenje, vođenje i savetovanje, utvrđivanje svakodnevne delatnosti, davanje obaveštenja, obezbeđivanje prihvatljivih odušaka za agresivnost, ignorisanje izvesnih simptoma i stavova, itd.

Za sveobuhvatno rešavanje psihijatrijskih problema u ratu formiraju se timovi u koje ulaze psihijatar, psiholog, mentalni higijeničar, socijalni radnik i druge starešine. Sastav tima pruža dovoljno garancije da će biti efikasan. Timovi se upućuju na mesto »eksplozije« masovnih pojava psiholoških poremećaja. Inače, psihijatrijski tim je kvalifikovana, mobilna, dinamična snaga u rešavanju psihijatrijskih problema u ratu.

U celini uzevši, perspektive psihijatrijske službe baziraju na kontinuiranom i intenzivnom praćenju i proučavanju savremenih dostignuća vojne medicine, kao i svih drugih vojnih disciplina, uz najjužu saradnju sa starešinama i stručnjacima raznih profila.

Pukovnik profesor
dr Branko KANDIĆ